

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 1359-1366

SEBEB-İ TELİFLERİN ÖZGÜLÜKLERİ VE ÜÇ AYRI SEBEB-İ TELİFİN ÜÇ AYRI HİKÂYESİ

Hanifi Vural

Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hvural@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2187-7402 / Prof.Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf University Faculty of Humanities And Social Sciences Turkish Language and Literature

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18.11.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Vural, Hanifi (2022), "Sebeb-i Teliflerin Özgünlükleri ve Üç Ayrı Sebeb-i Telifin Üç Ayrı Hikâyesi", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 1359-1366.

Vural, Hanifi (2022), "Specificity of Sebeb-i Telifs And The Three Distinct Stories of The Three Distinct Sebeb-i Telifs", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 1359-1366.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Sebeb-i Teliflerin Özgünlükleri ve Üç Ayrı Sebeb-i Telifin Üç Ayrı Hikâyesi

Özet

Bu çalışmada öncelikle, kimi eserlerde yer alan sebeb-i telif bölümlerinin oluşturulma gerekçeleri üzerinde durulmuş, daha sonra da bu doğrultuda seçilen eserlerin konuları, muhtevaları ve müellifleri/mütercimleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu konuda yapılagelen araştırmalar, her ne kadar yazılış sebeplerini gruplandırarak benzer olanları tek başlık altında verseler de, aslında her bir eserin kaleme alınış sebebi genellikle kendine özgüdür. Bu yazıda ele alınan üç ayrı eserden her birinin farklı sebeb-i telifini bir yazı çerçevesinde bir arada görmek, konunun vuzûhiyetine ışık tutması, katkı sağlaması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca burada, bu tarzın yaygınlaşıp gelenek hâlini almasında müelliflerin/mütercimlerin kendi varlıklarını öne çıkarmama amaçlarını hangi sebeplere dayandırıp hikâyeleştirdiklerini, bu anlamda nasıl bir anlatım yolu tercih ettikleri hususları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Metin, metin oluşturma, sebeb-i telif, anlatım geleneği, Lemaât, Kavsnâme, Tercüme-i Alâiyye.*

Specificity of Sebeb-i Telifs And The Three Distinct Stories of The Three Distinct Sebeb-i Telifs

Abstract

In this study, first of all, the reasons for the creation of the Sebeb-i telifs in some works were emphasized, and then, the information about the subjects, contents and authors/ translators of the selected works was given accordingly. Although the researches on this subject group the reasons for writing and give similar ones under a single title, in fact, the reason for the writing of each work is usually unique. It is deemed to be important to see each distinct Sebeb-i telifs of the three distinct works discussed in this study together to shed light on the clarity of the subject and to contribute. In addition, here, the reasons why the authors/interpreters based and made a story of their purpose of not highlighting their own existence, and what kind of narrative method they preferred in this sense were emphasized.

Keywords: *Text, text creation, Sebeb-i telif, narrative tradition, Lemaât, Kavsnâme, Tercüme-i Alâiyye.*

Giriş

İnsanlık tarihinin ta başından itibaren vücuda getirilen her bir sözlü/yazılı metnin bir oluşturulma gerekçesi hep olagelmıştır. Bu durum; esasında sosyal bir varlık olan insan tekinin, ilişkiler ağında ihtiyaç duyduğu en temel sâiklerdendir. Zira hemen her metnin üretilmesinde iki önemli etmen rol oynamaktadır. Bunlardan birincisi üreticinin niyeti diğeri ise muhatabın beklentisidir. Dil ile anlatımı, dolayısıyla anlaşmayı merkeze koyan kapsayıcı bir aracı olma amacına yönelik olarak oluşturulagelen metin, kendiliğinden var olan bir şey değil, bir iradenin, bir tercihin ve anlayışın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu iradenin, tercihin hedefinde; muhatap, zaman ve süreklilik bakımından çeşitlilikler hep var olagelmıştır.

Her metnin muhakkak bir var oluş gerekçesi vardır ancak, kültür tarihimizin klasik döneminde, bir bütünlük içinde hazırlanıp sunulan ve adına “kitap” dediğimiz eserlerin birçoğunda bu gerekçe açıkça ifade edilmiş ve bu da ıstılâhî anlamda “sebeb-i telif” olarak isimlendirilmiştir. Bu bölümlerde dile getirilen sebepler genel olarak şöyle sıralanabilir¹:

1. Dünyada adını unutturmayacak bir eser bırakma arzusu.
2. Kitabın yazıldığı alanda bir ihtiyacın/boşluğun varlığına inanılması.
3. Bir devlet ya da din büyüğünün isteği.
4. Bir eserden etkilenme.
5. Rekabet ortamının sevkî.
6. Bir meslek/sanat/fikir grubunun talebi.
7. Bir eseri tercüme etme ihtiyacı.
8. Toplumunu bilgilendirme.
9. Önceden yazılmış olanları yetersiz veya hatalı bulup, konuyu yeniden ele alma gereği.

Bu gerekçelerin yanı sıra daha başka özel durumlar da bir eserin kaleme alınma sebebini teşkil edebilir. Sebeb-i telif bölümlerinde öne sürülen gerekçelerin arka planında biraz da kültürümüze özgü bir tevazuu, bir adabı işaretleyen ruh hâlleri bulunmaktadır denebilir.

Burada üzerinde durulacak olan üç ayrı eserin (Lemaât, Tercüme-i Alâiyye, Kavsnâme) sebeb-i teliflerine bakıldığında, her birinin telif veya tercüme sebeplerini farklı gerekçelere dayandırdığı görülecektir. Dolayısıyla, burada, ‘metin’ olma seviyesine çıkmış anlatıların hemen hepsini bu açıdan inceleme kapsamına dâhil etmek mümkün olmayacağından, kaleme alınma gerekçelerinin özgüklükleri, üç ayrı metinden hareketle örneklendirme yoluna gidildi. Ele alınacak eserler, telif/tercüme tarihleri esas alınarak sebeb-i telifleri çerçevesinde incelenecektir:

¹ Bu hususta şu çalışmalara bakılabilir:

Hasan Kavruk, *Türkçe Mesnev’ilerde Sebeb-i Te’lif*, Özserhat Yayıncılık, Malatya, 2003; Şeyma Büyükkavas Kuran, "Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-İ Te’lif yolu Üst Kurmacaya Mı Çıkar?" *Turkish İtudies* 1, s. 2 (2006): 172-201; Sevda Önal, "Sebeb-İ Te’liflerdeki Ortak Ve Farklı Temalar," *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 35 (2007): 105-24; Gönül Ayan, "Anadolu Sahasında Yazılan Bazı "Yusuf u Züleyha" Mesnevilerinde Sebeb-İ Telifler" *Turkish Studies*, s. 4/3 (2009): 227-72; Lokman Turan, "Türk Edebiyatında Şiir Yazma Sebepleri Ve Edirneli Örfi Mahmud Ağa Divanı'ndaki On İki Gazelin Yazılma Sebepleri Üzerine," *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13,5. 3 (2009): 367-95. Rıfat Kütük- Lokman Turan "Mesnevilerin Sebeb-i Telif ve Hatime Bölümlerini Türk Edebiyatı Tarihi Kaynağı Olarak Okumak" *Eski Türk Edebiyatları Çalışmaları VI*, Turkuaz Yayınları, 2011, İst.; Abdulkadir Özcan, *Osmanlı Kroniklerinde Sebeb-i Telifler Üzerine*, *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 71 (2020/1): 145-159.

1. Lemaât

Asıl adı İbrâhim bin Şehriyâr olan ve 610 yılında Hamedan'ın Kumcân köyünde dünyaya gelen müellif, daha çok Fahreddin-i Irakî adıyla tanınmıştır. Doğum yerinden dolayı çoğunlukla Irâkî nisbesiyle tanınan müellif, Kumcânî, Cevâlikî ve Ferâhânî nisbeleriyle de anılır (Bilgin, 1995, s.84). Küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen Irakî, münevver bir - aileye mensuptur. İlmî tahsilini tamamladıktan sonra Hamedan'da Şehristan medresesinde müderrislik yapmıştır.²

Şeyhi Şihâbüddîn-i Sühreverdî, onu, Hindistan'ın Multan şehrinde bulunan Şeyh Behâüddîn Zekeriyâ-i Multânî'ye gönderir. (Devletşah Tezkiresi 1977, 2. Cilt: 268-269; Ahmet Eflâkî 1995, 1. Cilt: 119-120). Şeyhinin vefatından sonra Irakî, önce Hicaz'a oradan da Konya'ya gider. Konya'da Mevlana ile tanışıp onunla dost olan Irakî, İbnü'l-Arabî'nin müridi olan Sadreddin Konevî'nin Füsûs'ül-Hikem derslerine katılır. Konya'dan Tokat'a oradan da Mısır'a gider. Ömrünün son günlerini Şam'da geçiren Irakî, burada hastalanır ve 8 Zilkade 688/23 Kasım 1289'da vefat eder.

Divan sahibi olan Irakî, Konya'da Sadreddin Konevî'nin derslerinden ve İbn-i Arabî'nin Füsûs'ül-Hikem'ini okumalarından aldığı feyz ve edindiği düşünceler sonrasında, daha çok aşk, âşık, maşuk konularını işleyen ve yirmi yedi lem'adan oluşan Lemaât'ı kaleme alır. Lemaât'ta tasavvufî düşüncelerini yoğun bir şekilde işleyen müellifin Uşşaknâme ve Istılâhât- Sûfiyye olmak üzere iki eseri daha vardır. Tercümede eserin telif edildiği yıl şöyle dile getirilmektedir:

Lem'a-i kudsi ki düzülmüş tamâm
Zâl u lâm u cîmmiş ol vakde âmm

Hem Receb içinde se-şenbe günü (H. 733/M. 1333). (Vural 2007:18)

Türkiye'deki kütüphanelerde Lemaât'ın hem Farsça hem de Türkçe tercümelerinin nüshaları bulunmaktadır.³ Ahmet Avni Konuk, eseri, *Kitâb-ı Lemaât Tercümesi* adıyla şerh ve tercüme etmiştir.⁴ W.C. Chittick ve P. L. Wilson tarafından 1982 yılında *Divine Flashes* adıyla İngilizceye tercüme edilen eser⁵, böylece Batı dünyasında da tanınmış ve okunmuştur.

Lemaât'ın Sebeb-i Tercümesi

Hacı Bayram-ı Veli'nin müritlerinden İnce Bedreddin'in tercümesi bilinen en eski tercümedir. Bu tercümenin; Manisa İl Ha

İk Kütüphanesi'nde, Millet Kütüphanesi'nde, Türk Dil Kurumu'nda birer, İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda dört nüsha olmak üzere toplam yedi nüshası bilinmektedir.

Metnin son sayfasında eserin tercüme tarihi şöyle ifade edilmektedir:

Lem'alar evrâkın itdüm tercüme
Sürmedüm hiç yâd sözi harcuma
Yıl dâd u dâl u lâm içindedür

Hem recep ayı ve hem dördindedür (H. 834/M.1431).

² Irakî'nin ayrıntılı hayatı için şu çalışmalara bakılabilir: E'ş-şeyh İbrahim Fahreddin bin Şehriyar el-Irakî, Katib Çelebi, Keşf el-zunun, MEB Yayınları, İst. 1972, C.2, s. 1563; Şeyh İbrahim bin Şehriyar, Şemsettin Sami, Kâmûsu'l-A'lâm, Kaşgar Neşriyat, C. 5, s. 3347, Ankara,1996; Fahreddin İbrahim Irakî Hemadani, The Encyclopaedia of İslam (New Edition), Vol. III, Leiden 1971 pp. 1269; Fahreddin İbrahim bin Bozorgmehr Cavaliki Hamadani, Encyclopaedia Iranica, Vol. III, California pp. 538.

³ Ercan Alkan, Muhammed Ahter Çime'den naklen Lemaât'ın Türkiye kütüphanelerinde bulunan 32 ayrı şerhinin künyesini vermiştir.(Alkan 2011: 22-24).

⁴ Ercan Alkan, Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi (no. 3852) ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları (no. 35) bölümünde bulunan iki nüshasını esas alarak bu tercüme yayımlamıştır. (Alkan, 2011).

⁵ Bu çalışmayı Ercan Alkan *Aşk Metafiziği* adıyla Türkçeye kazandırmıştır. (Alkan, 2012)

İnce Bedreddin eserin tercüme sebebini aşağıdaki hikâyeye bağlamaktadır:

“... **sebeb-i tercüme** **oldur ki** bu ilm-i şerife cemi’ tabâyi’ mâyildir. Bu zaif, fakir, hakirin kabiliyeti olmadı ki bundan hazzı ola. Bu talep içinde mütehayyir kalmışken nâgâh bu kavleyn-i sahiheyn ‘men ehabbe kavmen fehüve minhiüm vehüm kavmün lâ yeşkâ celisuhum’ hatıra hutur etdi. Her kanda ki halka-i zikir olsa ya meclis-i zikir olsa ya meclis-i vaz olsa gönül ana kasd ve teveccüh ederdi. Nâgâh şeyhü’l-meşâyih kutb-ı zamane Şeyh Hamideddin rahmetullahi aleyh hazretine irişildi, meclis-i vazında ve halka-i zikrinde hazır olundu. Kimyalarından bu kalb-i kalbe eser irişdi. Kasd-ı teveccüh-i mülâzemet-i müsahabet ziyade-ter oldu. Tâ ki sultanü’l-meşâyih, kutbu’l-aktab, muradu’l-mürîd, matlûbu’l-karîb ve’l-baîd Şeyh Hacı Bayram kaddese sırrahu sohbetine irişildi. Gâh gâh sohbet-i haslarına irişülürdü, meclis-i vâzından ve dersinden hâlî olunmazdı, kütüb-ı maşâyih huzurunda ders olurdu. Bazı âşıklar Lemaât’a meşgul olmuşlardı, mübarek lafızlarından rumûz-ı esrar dinlerdi. Bir niçe âşıklar ki Farişî ve Arabîden hazları yok, teessüf ederlerdi. Bir gün bî-edeblik edip, Türkiye gelmek olur denildi. Âşıklar bunu işittiler, katı tâlib oldular, bu zaife ilhah ettiler. Tâ hatta hazret-i şeyhün bu küstahlık sem’ine irişti. Âşıklar ilhâhula şeyh hazretlerinden bu zaife işaret oldu. Bu zaifün ol kadar kudreti yoktur ki buna ikdam oluna dedim. Şeyh hezretlerinin lafızlarından kudret ver diye hitab oldu. Ol sebebden bu ...adar ikdam olundu. Ümidir ki şeyh hazretinin mübarek himmeti berekâtında bi-inaytillah ve bi-mucizat-ı enbiya ve keramat-ı evliya «ayr-ıla tamam ola.” (4b-5a)

[**Tercüme sebeb-i şudur:** Bu şerefli ilme bütün yaratışlar meyleder. Bu zayıf, fakir ve hakirin yeteneği olmadığından bundan haz alamadı/yararlanamadı. Bu konuda şaşırıp kalmışken birden “Kim bir topluluğu severse o onlardandır. Onlar da öyle bir kavimdir ki onlarla oturan şaki olmaz.” sahih sözünü hatırladım. Nerede bir zikir halkası, meclisi veya vaaz meclisi olsa, gönlüm o tarafa yönelirdi. Şeyhlerin şeyhi ve zamanın kutbu Şeyh Hamideddin’in (Allah ona rahmet eylesin) vaaz meclisinde, zikir halkasında hazır bulundum. Bu yaramaz kalbim kimyalarından/sohbetlerinden etkilendi. Sohnete katılma, bağlanma niyetim gittikçe artmaya başladı. Derken şeyhlerin sultanı, kutupların kutbu, müritlerin muradı, yakın ve uzak olanların arzusu olan Şeyh Hacı Bayram’ın (Allah sırrını kutlu kılsın) sohbetine katıldım. Bazen özel sohbetleri olurdu, vaaz meclisleri ve dersleri تنها olmaz, huzurunda şeyhlerin kitaplarından dersler yapılırdı. Bazı müritler Lemaât ile meşgul olur, mübarek sözlerinden ince sırların işaretlerini dinlerlerdi. Bazıları Farsça ve Arapçadan dolayı istifade edemeyip, üzülürlerdi. Bir gün haddimi aşarak Türkçeye çevrilebilir dedim. Sohnete katılanlar bunu duyup, talip oldular, bu zayıfa ısrar ettiler. Hatta bu durum Şeyh hazretlerinin kulağına ulaştı. Âşıkların ısrarıyla Şeyh hazretleri tarafından eseri tercüme konusunda bana işaret olundu. Bunu yapacak kadar güçlü olmadığımı söyledim. Şeyh hazretlerinin sözlerinde güç, kuvvet/himmet var dendi. O yüzden bu işe başlandı. Umulur ki Şeyh hazretinin mübarek himmeti bereketi Allah’ın yardımı, peygamberlerin mucizeleri ve ermişlerin kerametleri sayesinde hayırlı bir şekilde tamamlanır.]

2. Tercüme-i ‘Alâiyye

Müellifi belli olmayan Tercüme-i Alâiyye, belâgat konusunda kaleme alınmış bir eserdir. Eserin dikkati çeken önemli bir tarafı, müellifi ve müterciminin aynı şahıs olmasıdır. Ali Paşa adlı bir zat, düzenlemiş olduğu tefsir sohbetlerinde, Kur’an belâgatının etkisinde kalmış ve belâgat konusunda bir eserin telif edilmesini istemiştir. Bu istek doğrultusunda, müellif önce eserini Arapça olarak yazmış daha sonra da geniş seviyede istifadeyi amaçlayarak Türkçeye tercüme etmiştir. Eserin bilinen iki nüshasından biri, Manisa İl Halk Kütüphanesinde. 2959 numara ile, diğer nüshası da Beyazıt Devlet Kütüphanesinde 617/2 numara ile kayıtlıdır. Beyazıt Devlet Kütüphanesindeki nüshasına bakılırsa 891/1483 yılında kaleme alınan eser; mukaddime, üç bâb, hâtîme ve tetimme olmak üzere altı bölüm hâlinde tertip edilmiştir.

Müellif, eserin telif ve tercüme sebebinin hikâyesini şöyle anlatmaktadır:

“Sebeb-i telif-i kitab oldur kim paşamız hazretleri Ali Paşa yesserallahu mâ yeşâ vaktâ ki ilme ve ulemaya hususâ ki ilm-i tefsire ziyade himmet ve râğbetleri olduğu cihetden meclis-i şeriat vaz edip, her Cuma gecesi ahâli-i memlekete ilm-i tefsir bahsettirdiler. Bir nice vak’a bahsolacak vicdan-ı sahihleri belâgat-ı Kur’aniyyenin letâifine vâkıf olup, kemal-i hazzıla mahzûz oldular. Andan sonra hatır-ı şerifleri diledi ki ilm-i belâgatta bir muhtasar tedvin olup cemî’ mesâyil ve ıstılâhat alâ-vechî’l-icmal anda zikroluna. Egerçi tab-ı fayıkları belâgat ilmlerinden maksud olan dekayık-ı kelam-ı fasihlerden icra etmekte bî-nazir-i âfâktir. Zira her kelimalarının ma’anî-i aslîsi makama münasip olup, anun heyet-i terkibinden nice ma’ani-i zâyide kasedip ve enva-ı teşbihat ve istiarat ve kinayat irad ettiklerinden sonra muhsinat-ı bediyyeyi bervechile riayet ederler ki lisan-ı takrir ve beyan-ı tahrirle vasfolmaz. Bu manâ anların hizmette yüz sürenlere aynelyakin ve hakkalyakin ile müşahade-i maânî oldular. Lâkin ulemâ-i ilm-i belâgatin ıstılahlarına dahi vakıf olup, inde’l-mübâhase gaflet vâki olmamağı için bu muhtasarın tasnifini bu fakirden istida ettiler. Fakir dahi bu tavr-ı garibde ve tarz-ı acibde bir muhtasar tasnif edip belâgat ilmlerinin anda cemî kavâidin ve ıstılahatın alâ-vechî’-telhis ve’l-icmal beyan ettim ve ol kitaba Alâiyye diyü ad kodum. Ve döndüm ol kitabdan bu kitabı bervech-i ihtisar Türkî diline tercüme ettim tâ ki beyne’n-nâs fâyidesi amm olup paşamız hazretler devam-ı devleti duasına sebep olam umum nasdan...” (1b)

[Kitabın yazılış sebebi, Ali Paşa hazretlerinin ilme, ulemaya ve özellikle tefsir ilmine fazlasıyla ilgilenmeleri ve önem vermeleri ve her Cuma gecesi sohbet meclisleri düzenletip tefsir dersleri yaptırmasıdır. Bazı konuların söz konusu edilmesi dolayısıyla tertemiz vicdanları, Kur’an belâgatının bazı inceliklerine vakıf olup büyük bir haz aldılar. Bunun üzerine, belâgat ilmi hakkında bütün meseleleri ve ıstılahları içeren bir özet kitap yazılmasını istediler. Nitekim üstün yaratılışları, belâgat ilimlerinden kast olunan fasih kelamın inceliklerini anlamada çevresinde benzersizdi. Çünkü her bir sözü asıl anlamıyla konuya uygun olup, sözünün tamamında nice başka manalar kast ettiği ve çeşitli benzetmeler, istiareler ve kinayeler içerdiği hususunda gösterdiği başarı dile gelmez ve kaleme alınamaz. Bu durumu, ona hizmet edenler, gözleriyle görmüş ve bizzat yaşamışlardır. Fakat belâgat ilminin ıstılahlarına da vakıf olup, sohbet esnasında yabancı kalmamak için bu muhtasar kitabı benden yazmamı istediler. Ben de farklı tarzda bir özet kitap hazırlayıp, belâgat konularının bütün kurallarına ve terimlerine yer verdim. Kitaba Alâiyye adını verdim. Sonra bu kitabı, insanlara faydalı olması ve bütün halkın paşamız hazretlerinin saadetlerinin devamına dua etmeleri amacıyla Türk diline tercüme ettim.]

3. Kavsnâme

Hayatı hakkında herhangi bir bilgi edinemediğimiz eserin müellifi Kemankeş Mustafa Efendi, eserin sonundaki kayda göre, Kavsnâme’sini H. 925/M. 1735 yılında yazmıştır. İki Süleymaniye Kütüphanesi’nde, diğeri ise İstanbul Millet Kütüphanesi’nde olmak üzere eserin üç nüshası bilinmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi’nde Lala İsmail bölümünde 559 numarayla kayıtlı olan nüsha 39 varaktan ibaret olup harekeli nesihle yazılmıştır. ‘Ketebe’ kaydına göre H. 1150 senesinde istinsah edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki diğeri ise Reşid Efendi bölümünde 1027 numara ile kayıtlı bir eserin 98-119 varakları arasında bulunmaktadır. Bu nüsha H. 1104 yılında istinsah edilmiştir. Millet Kütüphanesi’ndeki nüsha 919 numara ile kayıtlı olup 57 varaktan oluşmaktadır.⁶

Kavsnâme bir ön söz (mukaddime) on sekiz bölüm ve bir son söz/hatimedden oluşmaktadır. Eserde sırasıyla; yayın ortaya çıkışı, ok atmanın sevabı, idman ve kaide üzerine ok atma, okla nişan alma, darp vurma, menzil atma, kabza tutma, zihkir ve giriş konuları ele alınmış, ashab-ı güzin zamanındaki okçular zikredilmiş ve en son olarak da İstanbul, Gelibolu ve Mısır’da atılan menziller hakkında bilgi verilmiştir.

⁶ Bu nüsha üzerinde Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Burhan Çağrı Yıldırım, Yard. Doç. Dr. Paki Küçükler’in danışmanlığında bir Yüksek Lisans çalışması yapılmıştır (2004).

Kavsnâme'nin Sebeb-i Telifi

Kemankeş Mustafa Efendi Kavsnâme'sini yazma sebebini şu şekilde ifade etmektedir: *“Sahib-i izân, güzîde-i tîrendezân mânend-i Tozkoparan üstadım Óacı Süleyman rahmetullahi aleyh ve'l-gufran niçe müddet mülâzemet-i hizmet olup ve andan maâda niçe ehl-i kabza olan üstadlar ile mülâkat müyesser olup her birinden liyakatına göre bir nükte ve bu ilimde niçe fazilet tahsil ederdim ve Arabî kavsnâmeleri ve Türkî risaleleri müttâlâ'a ederdim. Müşahade eyledim ki ehl-i kabzanın ekseri ervâm olup Arabî kavsnâmelerden bir şey tahsil etmeyip müntefi olmadıkları ecluden Arabî kavsnâmede yazılan eşyanın dahi ekseri fî zamanına istmal olmayıp ve Arabî kavsnâmelerde muattal olmağın bir gün hatıruma bu yüzden halecan vaki olup, Arabî kavsnâmelerden lazım olan umuru intihap edip Türkîye tercüme itmeğe, kabza âşıklarına kolay yüzden bir hisse aid olup eger puta atmak ve eger darb urmak ve eger menzil atmak bâbında ve eger benzer niçe hünerlerde himmete göre behre-mend olmak bâbında bu dahi bir muhtasar ve müfîd risale ola. Hak sübhanehu ve tealâdan îânet taleb olunup tesvîdine şürû olundu”(2a).*

[Anlayış ve basiret sahibi, okçular arasında tıpkı Tozkoparan gibi seçkin bir namı olan üstadım Hacı Süleyman'ın -Allah'ın af ve rahmeti onun üzerine olsun- nice zaman hizmetiyle meşgul oldum. Ondan başka da nice kabza ehli üstatlar ile görüşmek nasip oldu. Her birinden kendi kifayetime göre bir incelik ve bu ilme dair nice faziletler tahsil ederdim. Arapça kavsnâmeleri ve Türkçe risaleleri incelerken şunu müşahade ettim: Kabza ehlinin çoğu avamdan olup, Arapça kavsnâmelerden hiçbir şey öğrenemeyip, faydalanamadıkları için Arapça kavsnâmelerde yazılanların çoğu zamanımızda kullanılamaz olmuş, o bilgiler Arapça kavsnâmelerde kalmış. Bir gün bu yüzden zihnime heyecan verici bir fikir geldi: Arapça kavsnâmelerden lâzım olan hususları seçip Türkçeye tercüme edeyim de kabza âşıklarına kolaylık olsun; puta atmak, darp vurmak/madenî levha delmek, menzil atmak ve buna benzer diğer hünerlerde herkes gayretine göre faydalansın diye kısa ve faydalı bir risâle yazmak istedim. Bütün eksikliklerden münezzehten olan yüce Allah'tan yardım istenerek yazılmaya başlandı.]

Sonuç

Sebeb-i telif tahkiyesinden üstkurmaca anlatısına uzanan çizgide/süreçte üretilmiş her bir eserin bir serüveni, bir kaderi vardır denebilir. Tasnifler; anlamayı/anlatmayı kolaylaştırmak maksadına matuf olsa da bir eserin gün yüzüne çıkma sebebi, vesilesi, aynı grupta takdim edilen diğerleriyle tam bir 'aynılık' ifade etmez. Bu yazıda, üç ayrı eserin var oluş hikâyelerine tuttuğumuz aynada beliren zahiri görüntülerle, sadece konuyu gündeme getirmeye odaklanılmış ve her bir eserin kendine özgü bir hikâyesinin oluşu, üç ayrı eser üzerinde örneklendirme yoluna gidilmiş, meseleyi bütün yönleriyle ortaya koyma iddiasında bulunulmamıştır. Nitekim her eser sayısınca çeşitlilik arz eden 'var olma' hikâyelerinden bazıları Hüsn-i Aşk'ta olduğu gibi müteal olanlarla bile irtibatlandırılmaktadır:

Ey hâme eser senin değildir

Ey şeb bu seher senin değildir.” (Şeyh Galib 1968: 171)

Kaynakça

- Ahmet Eflâkî (1995), *Âriflerin Menkıbeleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C.I, s.119-120, İstanbul.
- Alkan, Ercan (2011), *Lemaât –Aşka ve Âşıklara Dair-*, İlk Harf Yayınları, İstanbul.
- Alkan, Ercan (2012), *Aşk Metafiziği* Hayykitap Yayınları, İstanbul.
- Bayramoğlu, Fuat (1989), *Hacı Bayram-ı Veli –Yaşamı- Soyu-Vakfı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I, Ankara.
- Bilgin, Orhan (1995), “Fahreddîn-i Irakî”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, c.12, İstanbul.
- Chittick, W.C. and Peter Lamborn Wilson (1982), *Divine Flashes*, New York.
- Encyclopaedia Iranica, “Fahreddin İbrahim bin Bozorgmehr Cavaleki Hamadani”, Vol. III, California.
- Fahreddin Irakî, *Lemaât*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Nüshası.
- Katib Çelebi (1972), “E’ş-şeyh İbrahim Fahreddin bin Şehriyar el-İrakî” *Keşf el- zunun*, MEB Yayınları, C.2, İstanbul.
- Kemankeş Mustafa Efendi, *Kavs-nâme*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail No:559.
- Molla Cami (1971), *Nefahatü’l-üns*, (Türkçeye Çevirenler: Kâmil Candoğan, Sefer Malak), Bedir Yayınları, İstanbul.
- Nev’izâde Atâî (1989), *Şakaik-i Nu’maniyeye ve Zeyilleri*, (Çev.:Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şeyh Galib (1968), *Hüsn ü Aşk*, (hzl. Abdülbaki Gölpınarlı), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul,
- Tercüme-i Alâiyye*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Nüshası, Bâyezîd 617/2.
- Tezkire-i Devletşah* (1977), Çev. Prof. Necati Lugal, Tercüman 1001 Temel Eser, C.II, İstanbul.
- The Encyclopaedia of İslam (New Edition)* (1971), “Fahreddin İbrahim Irakî Hemadanî”, Vol. III, Leiden.
- Vural, Hanifi (2017), *Lemaât*, Kesit Yayınları, İstanbul.